



LIFE IP NATUREMAN

LIFE16 IPE/DK/006

**FORUNDERSØGELSE
OVERORDNET VISION**

Rosborg Sø – subregion N37-1

Natura 2000-område nr. 37: Rosborg Sø



Rigkær fra Rosborg Sø. Foto: Henriette Bjerregaard/Miljøstyrelsen

Viborg Kommune, december 2021



**VIBORG
KOMMUNE**

Indhold

Projektområdet generelt	3
Oversigt.....	3
Kortlagt habitatnatur og arter	4
§3-natur	7
Vandløb og grøfter	8
Fredninger	10
Andre forhold	11
Trusler mod områdets naturværdier.....	14
Nuværende pleje	14
Ejerstruktur.....	15
Drift og driftshistorie	16
Overordnet vision for området	17
Indledende overvejelser om de næste trin	17
Interessentundersøgelse	17
Botanisk forundersøgelse.....	18
Hydrologisk forundersøgelse.....	18
Relevante aktioner	18
Bilag	18



Figur 1: Gul Stenbræk. Foto: Viborg Kommune

Ansvarsfraskrivelse:

Oplysningerne i denne rapport afspejler kun forfatterens holdning.
EU-Kommissionen er ikke ansvarlig for nogen brug af disse oplysninger.

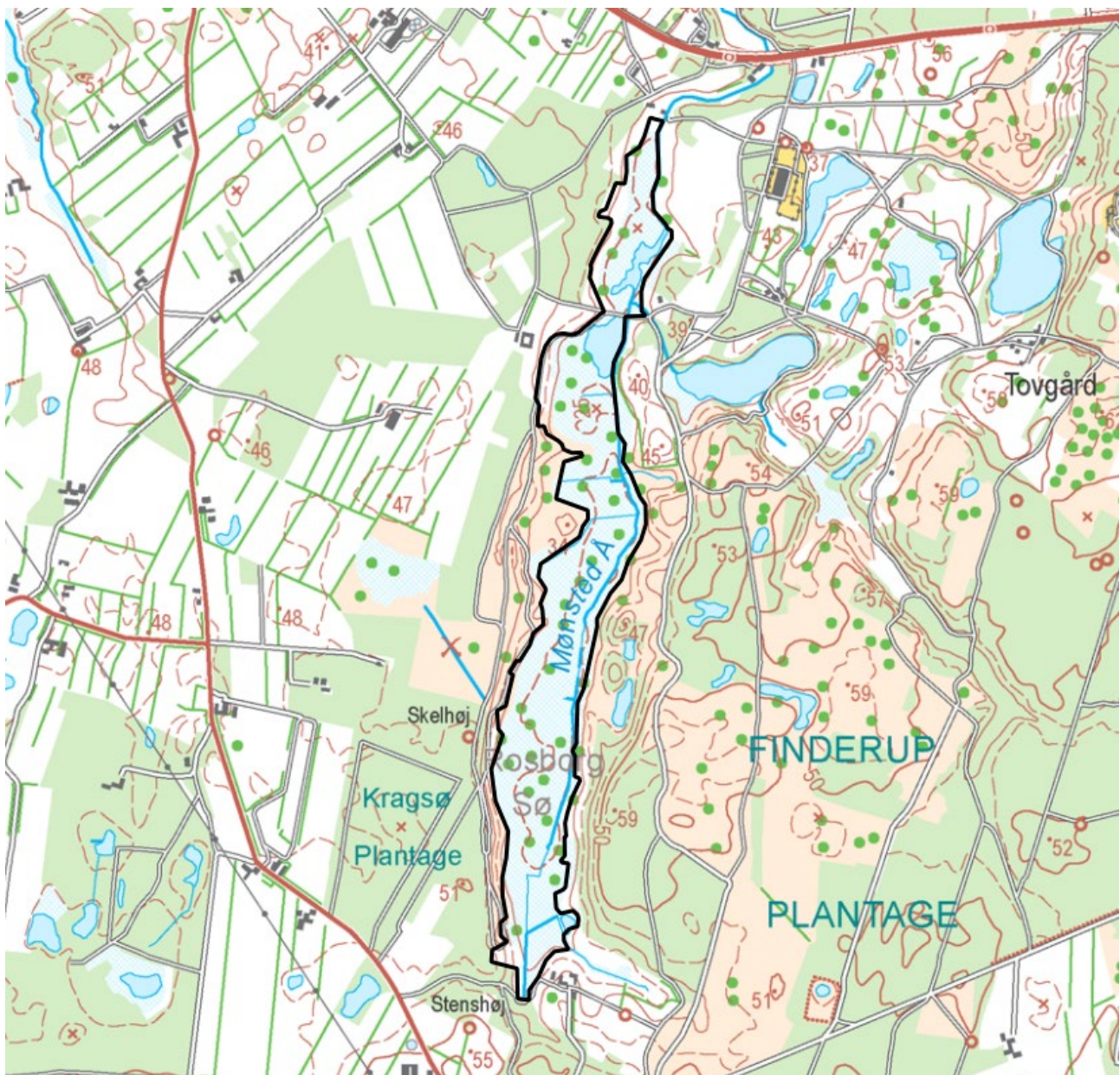
Projektområdet generelt

Oversigt

Projektområdet udgør habitatområde nr. 37: Rosborg Sø, som ligger i den øvre ende af Mønsted Ådal, vest for Viborg. Området er ca. 78 ha og er udpeget for sin mosaik af habitatnaturtyperne kildevæld, rigkær og hængesæk, og dertil knyttede arter.

Habitatområdet rummer Danmarks største bestand af den sjældne plante: gul stenbræk, opgjort på antal, og rummer også andre interessante arter, som kildevældsvindelsnegl, blank seglmos og odder.

Størstedelen af arealet i habitatområdet indgår i Finderup Øvelsesterræn og er ejet af Forsvarsministeriet.



Figur 2: Oversigtskort over projektområdet / habitatområdet: N37 Rosborg Sø

Dalområdet med Rosborg Sø er en tunneldal (smeltevandsdal) dannet under isens tryk i slutningen af sidste istid. Rosborg Sø har historisk set været opstemmet som møllesø frem til 1868, hvor den første gang blev tørlagt. Den er flere gange siden forsøgt afvandet, dog uden held.

Historikken har medført, at der i den nordlige del af habitatområdet er rester af søen, i form af en række mindre vandhuller. Den resterende del af den tidligere søbund er i dag domineret af en kompleks mosaik af forskellige typer rigkær (7230), kildevæld (7220) og vældpræget hængesæk (7140).

Naturtyperne er overordnet fordelt sådan, at der langs randen af området er en række veludviklede kildevæld og rigkær ved skræntfoden, mens der i dalbunden primært er hængesæk. På skrænterne, på begge sider af dalen, er der sure overdrev (6230) og lidt tør hede (4030). Et enkelt sted i randen er der kortlagt tidvis våd eng (6410).

I den østlige del af habitatområdet løber Mønsted Å, fra syd til nord. Vandløbet er stærkt kanaliseret og den fysiske vandløbskvalitet på denne strækning er forringet. I den sydlige del af habitatområdet er der kortlagt urtebræmme (6430).

Behovet for tiltag i projektområdet omfatter særligt: Rydning af vedplanter og nogle steder afgræsning.

Kortlagt habitatnatur og arter

Ved den seneste NOVANA-kortlægning i 2016-2019 er de hyppigste habitatnaturtyper i habitatområdet: 7140 hængesæk (37 ha), 7220 kildevæld (6 ha) og 7230 rigkær (14 ha). Herudover er der i habitatområdet kortlagt: 6230 Surt overdrev (3 ha), 6410 Tidvis våd eng (2,2 ha), 4030 Tør hede (0,3 ha) og 6430 Urtebræmme (0,06 ha).

Hængesæk udgør i Danmark et samlet areal på 2.630 ha. Med 37 ha beliggende i Natura 2000-området Rosborg Sø, svarer det til ca. 1,4% af den samlede forekomst i Danmark.

Naturtilstanden i habitatområdet varierer fra moderat til høj, hvor godt 60 % af arealet har en god-høj naturtilstand (kortlægning 2016-2019). Store dele af arealet er dog under tilgroning med især pil. Der er dog afgræsning på flere af arealerne.

For de resterende arealer, som er i moderat naturtilstand (f.eks. Hængesæk: 50 %, Rigkær: 25 %), skyldes dette primært strukturtilstanden, fordi der er højt voksende urte-/græsvegetation, tilgroning med vedplanter og tilstedeværelse af gamle grøfter.

For kildevældene har de alle et godt-højt artsindeks, mens strukturtilstanden for knap 60 % af arealerne er moderat, som følge af tilgroning med vedplanter.

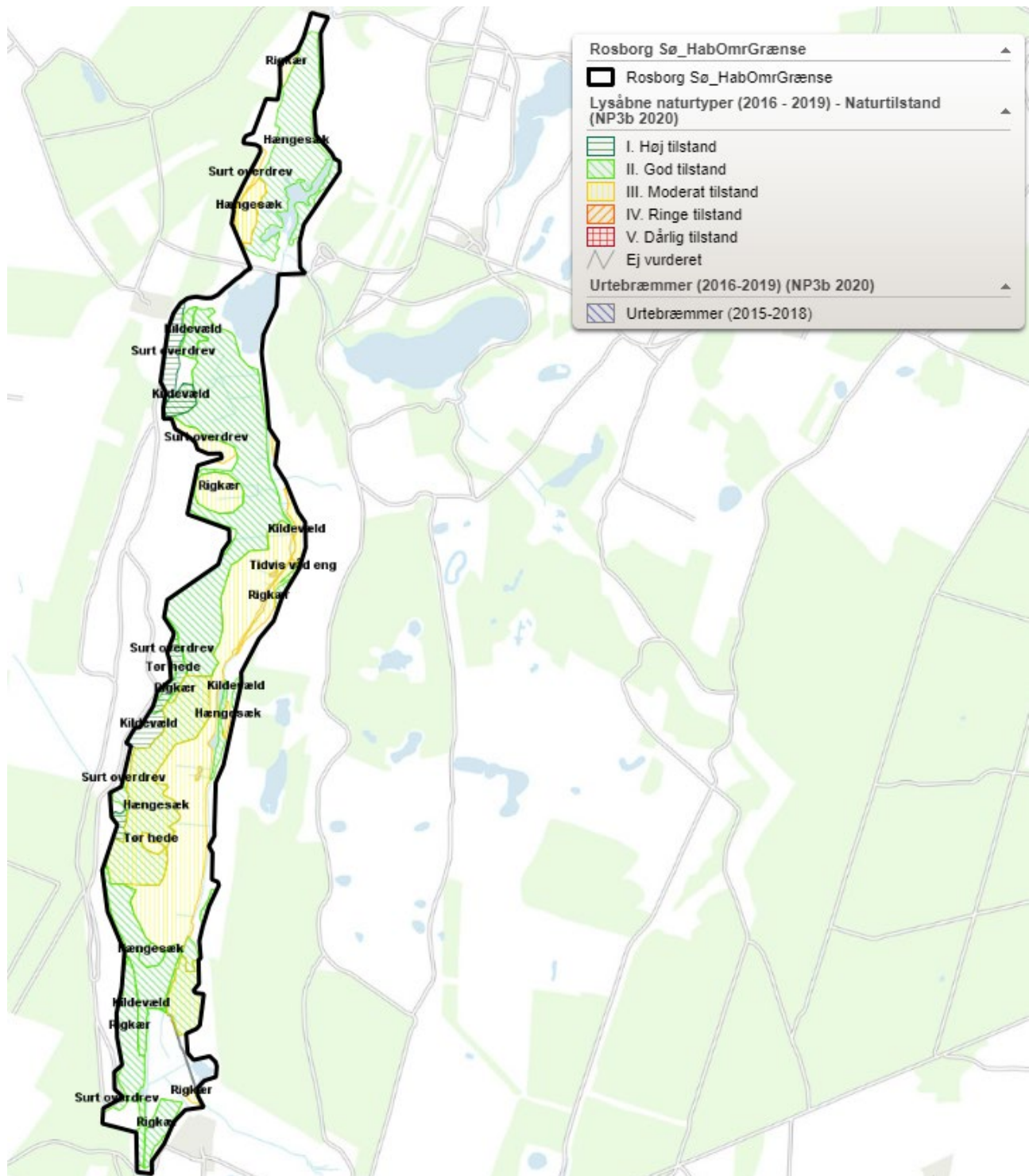
For de sure overdrev er 60 % af arealerne i god-høj naturtilstand, med relativt høje artsindekser, mens 40 % er i moderat naturtilstand, primært pga. lave artsindekser. Herudover er der kortlagt mindre arealer med tidvis våd eng i god-høj naturtilstand og tør hede i god-moderat naturtilstand.

De dominerende negative faktorer for habitatnaturtyperne er tilgroning med vedplanter og højt voksende urte-/græsvegetation.

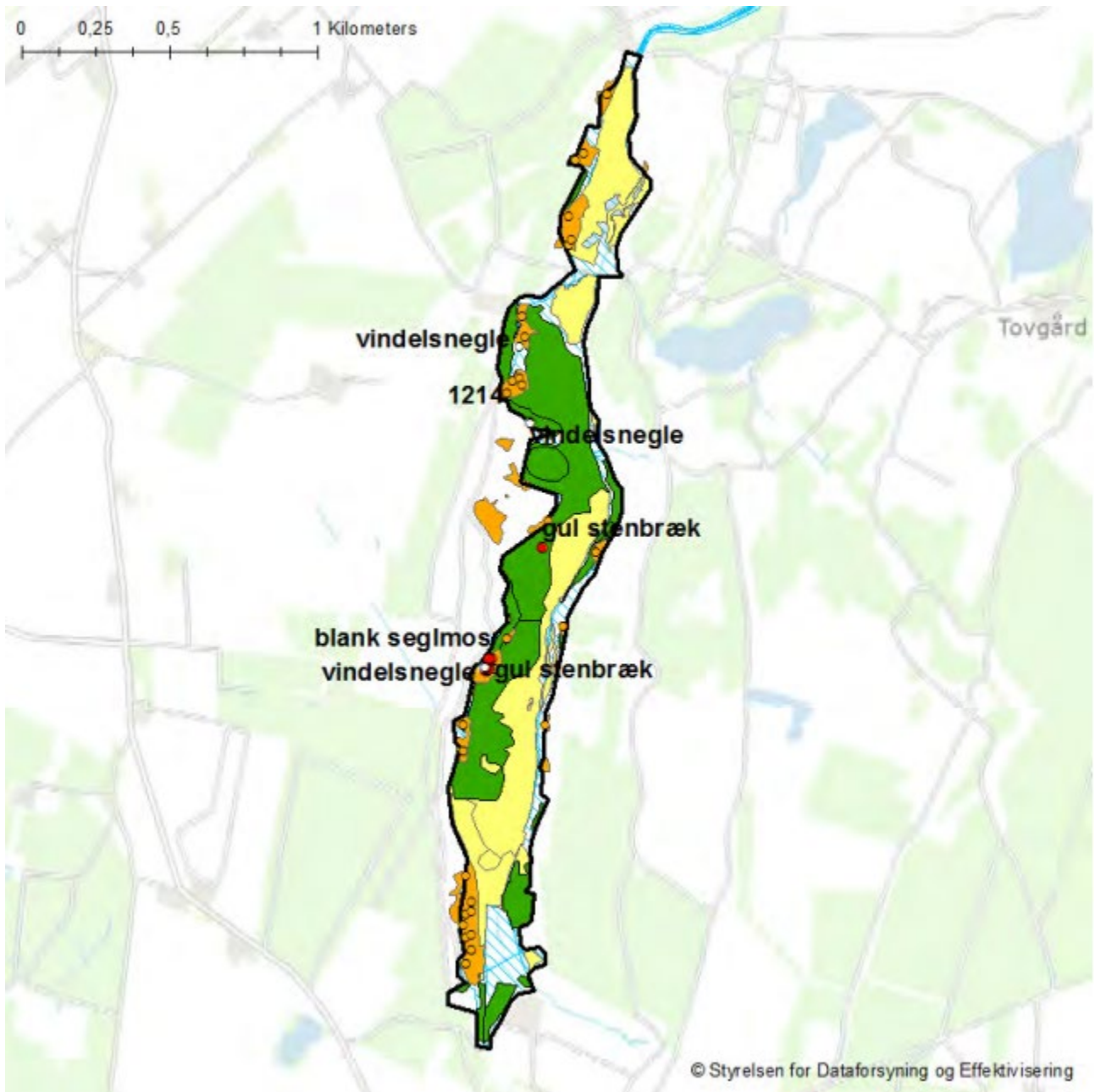
En særlig værdifuld forekomst af et kildevæld findes mod vest. Kildevældet er i høj naturtilstand, og rummer Danmarks antalsmæssige største bestand af gul stenbræk. Kildevældet rummer habitatområdets eneste kendte bestand af gul stenbræk og blank seglmos. Der er tidligere (1991) fundet ét individ af gul stenbræk i et rigkær/hængesæk der ligger mere nordøstligt (se Figur 4).

I habitatområdet er der også forekomst af odder.

Miljøstyrelsen har vurderet at områdets arter har stabile bestande, og at der ikke er væsentlige trusler mod deres forekomst i området.



Figur 3: Forekomst af kortlagt habitatnatur (2016-2019)



Figur 4: Klip fra LIFE IP Baseline-rapport. Oversigt over NOVANA-undersøgelser og beskyttet natur inden for subregion N37-1. Følgende registreringer er vist på figuren: §3 beskyttet natur (blå skravering), kortlagt habitatnatur (gul), fokushabitatnatur (grøn), lysåbne kontrolovervågningsstationer (orange), fokusarter (rød = art fundet, hvid/åben = art eftersøgt, men ikke fundet).



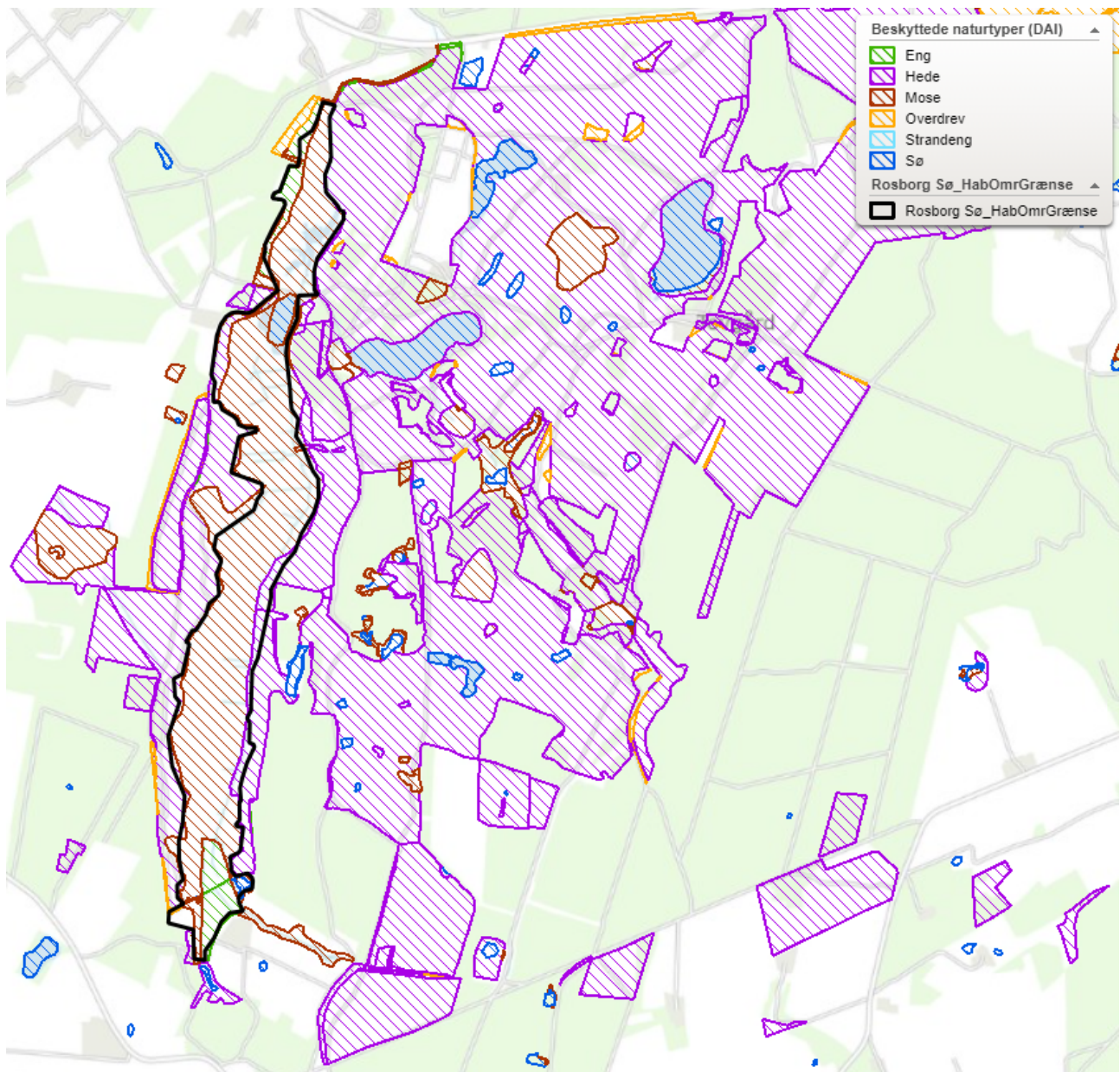
Figur 5: Forekomst af odder.

§3-natur

Næsten hele projektområdet er vejledende registreret som beskyttet efter naturbeskyttelseslovens § 3. Størstedelen er vejledende registreret som beskyttet mose, hvilket passer med den store forekomst af Hængesæk, rigkær og kildevæld. En mindre del er vejledende registreret som beskyttet hede og beskyttet eng.

De vejledende registreringer er foretaget af Viborg Amt i 1994. Der kan med fordel laves en nyere besigtigelse og afgrænsning af de vejledende registreringer af heder og enge, for at vurdere om de passer med den nyeste habitatkortlægning.

Der er et meget stort overlap mellem beskyttet natur og habitatkortlagt natur i projektområdet.



Figur 6: Beskyttet natur

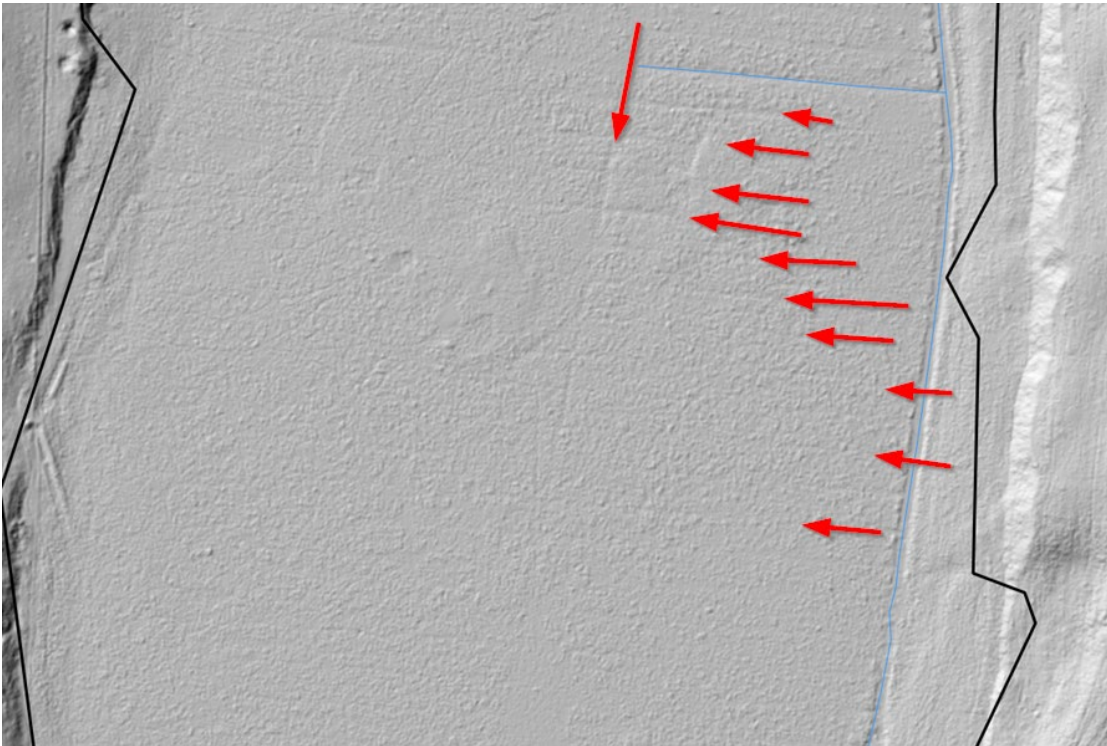
Vandløb og grøfter

I den østlige del af habitatområdet løber Mønsted Å, fra syd til nord. Vandløbet er stærkt kanaliseret og den fysiske vandløbskvalitet på denne strækning er forringet.

Da hele projektområdet tidligere har været forsøgt drænet, er der spor efter dræning, i form af gamle grøfter (Figur 7 og Figur 8). Mange af disse grøfter er ikke vedligeholdt.



Figur 7: Vandløb og grøfter



Figur 8: Skyggekart (højdekoturer). Nærbillede/udsnit af det sydlige af projektområdet. Der ses tydelige tegn på tidligere forsøg på dræning af området (placering indikeret med røde pile: nord-syd og øst-vestgående grøfter). Den nuværende dræningseffekt af disse kendes ikke.



Figur 9: Vandløb. Oversigt over samlede økologiske tilstand i vandløbene efter vandområdeplanerne 2015-2021.

Fredninger

Der er ingen fredninger indenfor projektområdets afgrænsning. Vest for og i umiddelbar nærhed af området findes en fredning der vedrører Rosgårde Voldsted.



Figur 10: Fredninger

Andre forhold

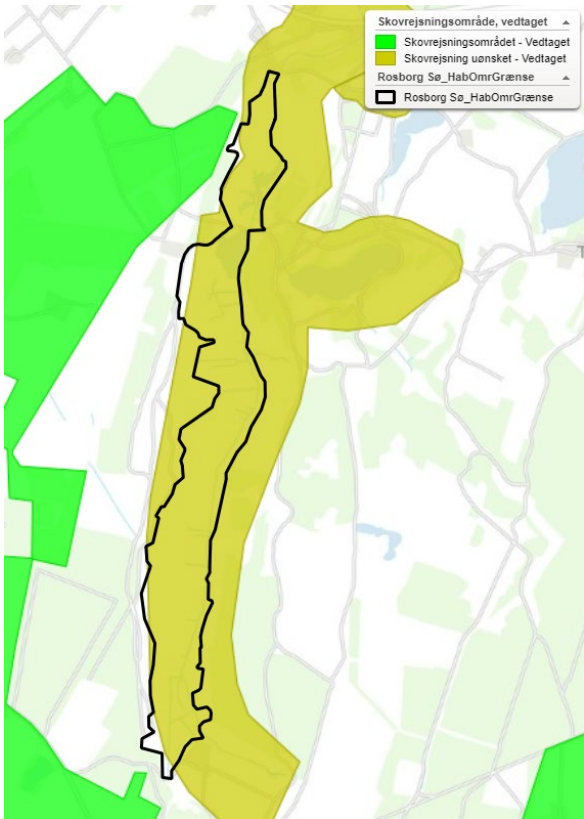
Andre forhold omhandler hovedsageligt den gældende kommuneplan, som omfatter arealer med naturbeskyttelsesinteresser, uønsket skovrejsning, bevaringsværdigt landskab, værdifulde landbrugsområder samt lavbundsarealer, som alle har udpegninger inden for subregionen. Desuden er fredede fortidsminder i subregionen angivet.

Alle arealer indenfor projektområdet er udpeget som naturbeskyttelsesområde (område med naturbeskyttelsesinteresser).



Figur 11: Grøn markerer naturbeskyttelsesinteresser

Skovrejsning er uønsket i næsten hele projektområdet (Figur 12).



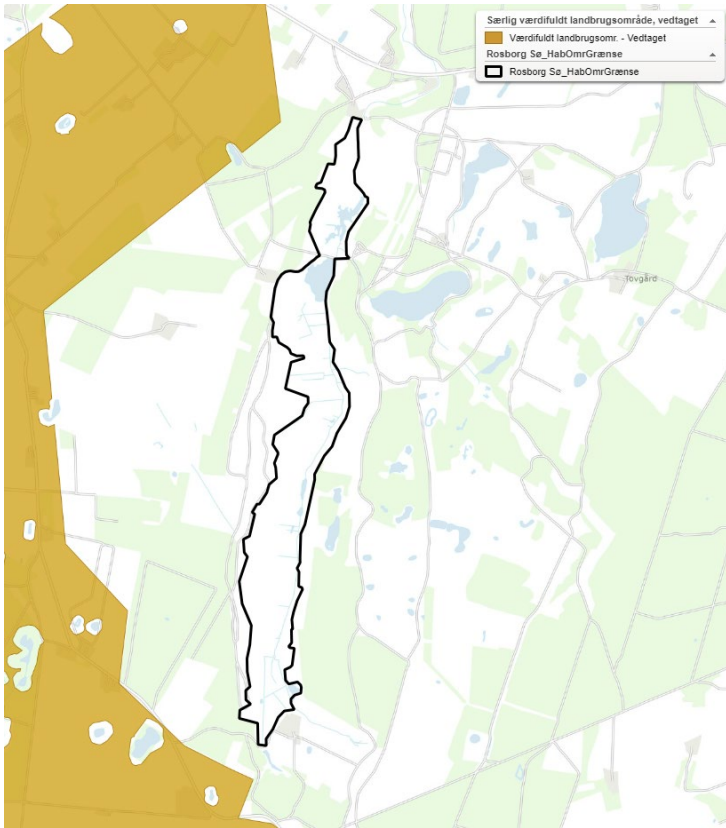
Figur 12: Arealer hvor skovrejsning er ønsket og uønsket i projektområdet

Hele projektområdet er et bevaringsværdigt landskab (Figur 13).



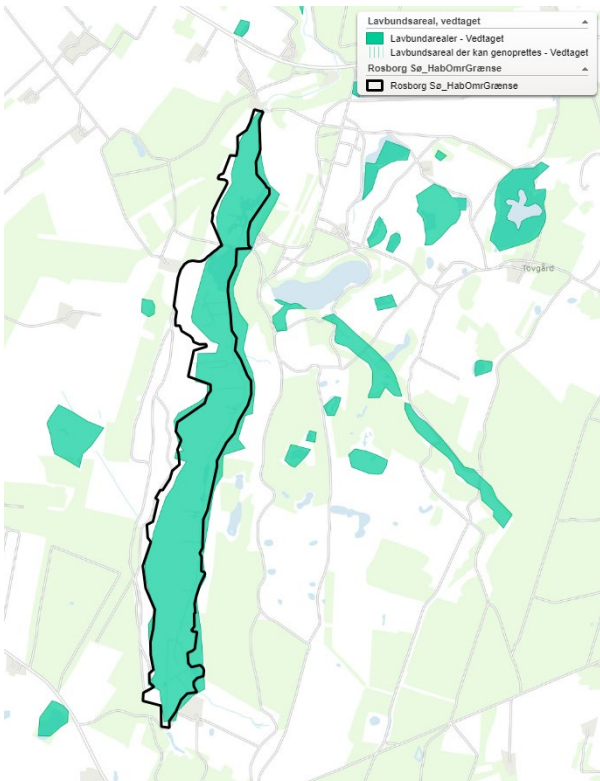
Figur 13: Bevaringsværdige landskaber

I projektområdet er der ingen udpegninger af særlige værdifulde landbrugsområder (Figur 14).



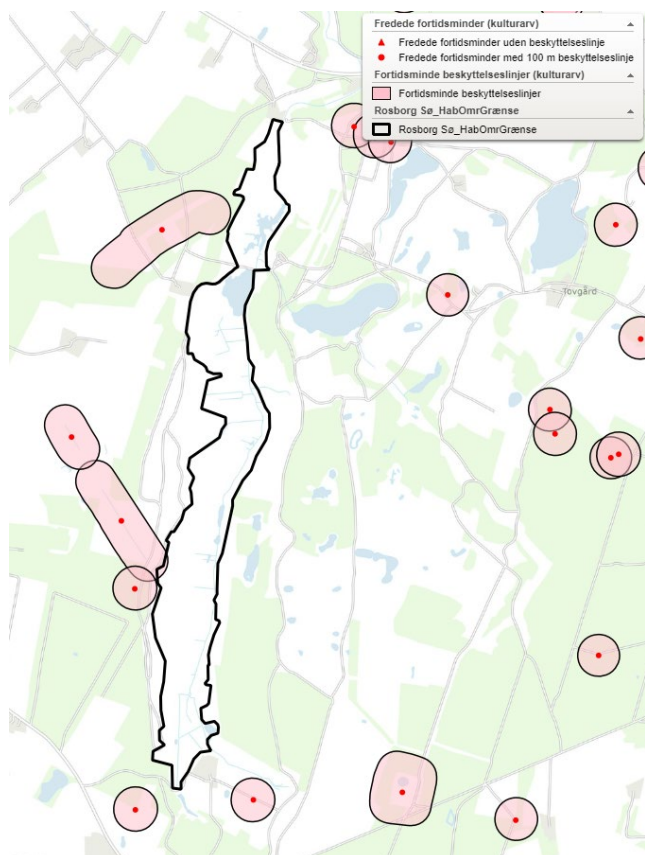
Figur 14: Særlig værdifuldt landbrugsområde

En stor del af projektområdet er lavbundsareal (Figur 15).



Figur 15: Lavbundsarealer

Der er kun en enkelt beskyttelseslinje for fortidsminder, der er indenfor projektafgrænsningen (Figur 16)



Figur 16: Fredede fortidsminder og deres beskyttelseslinjer

Trusler mod områdets naturværdier

Ifølge basianalysen er træopvækst og nogle steder tilgroning med høje urter de væsentligste trusler mod naturværdier i området. Dette gælder særligt for naturtyperne: rigkær, hængesæk, og kildevæld. Nogle steder ses også steder med afvanding, dog i form af perifere eller ikkefunktionsdygtige grøfter.

Der er umiddelbart ikke akutte trusler mod projektområdets bilagsarter, men man bør være opmærksom på at der er spredt opvækst af pilebuske i blandt andet det kildevæld i den vestlige del af området, hvor der er en stor bestand af gul stenbræk og blank seglmos.

Nuværende pleje

Der er registreret drift på ca. 3/4 af arealet med hængesæk, hvor den sidste 1/4 udgøres af mesotrof, dunhammerdomineret hængesæk, som ikke er driftsbetinget. Ifølge basianalysen indikerer tilgroning dog at plejen ikke er optimal.

Der er større eller mindre grad af drift på 3/4 af arealet med rigkær, men også her indikerer tilgroning at plejen ikke alle steder er optimal eller tilstrækkelig.

Omkring 2/3 af kildevældsarealerne er uden eller med utilstrækkelig drift/pleje, og ca. 1/5 af arealer med tidvis våd eng er uden pleje (afgræsning).

På de sure overdrev er over 4/5 af arealerne i drift, i form af græsning, og kun en lille del er under tilgroning.

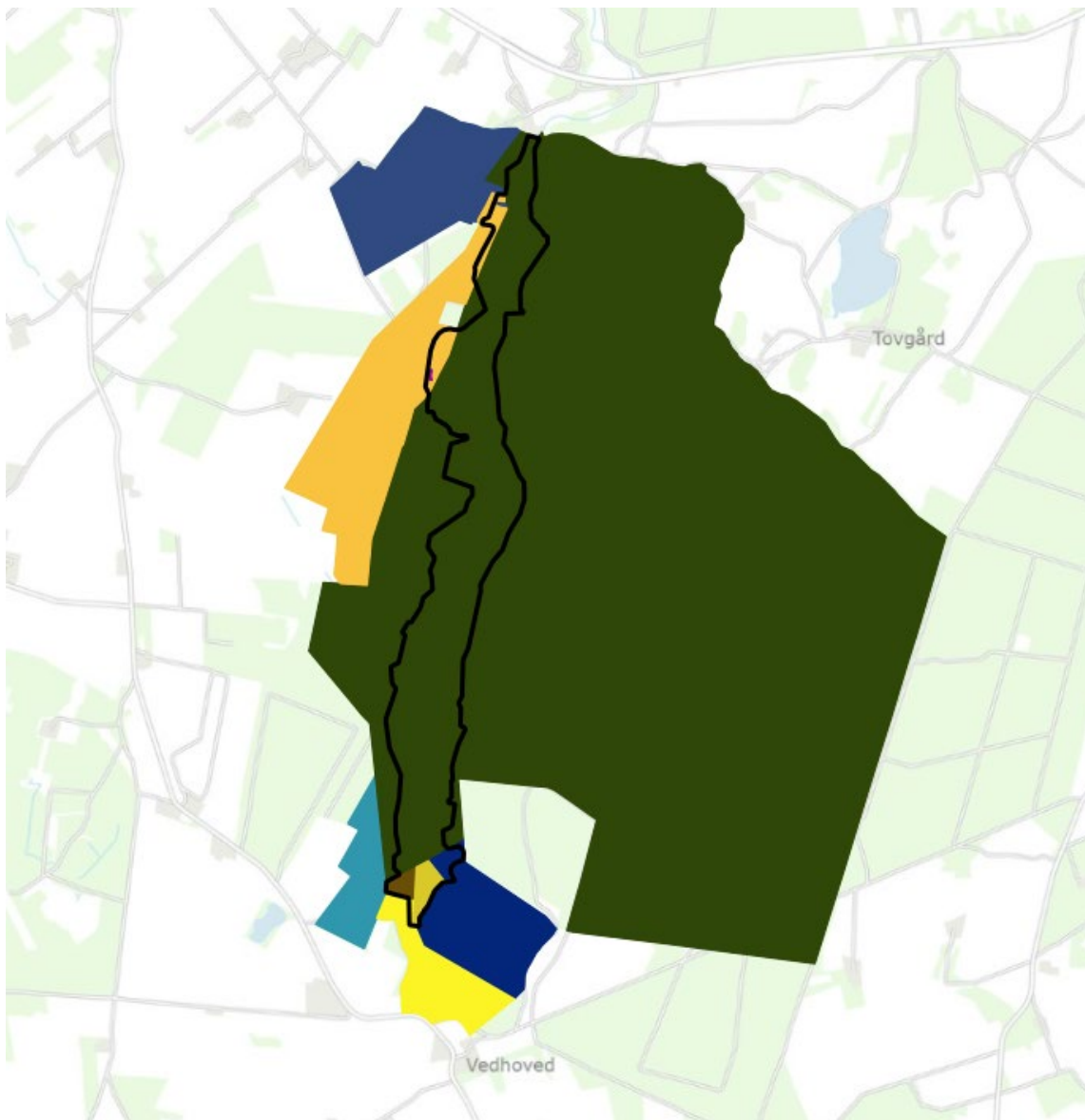
På arealer med tør hede er størstedelen af arealerne i drift eller med pleje. Tilgroning indikerer dog at der ikke er tilstrækkelig pleje på 1/4 af arealerne.

I perioden 2010-2019 er der igangsat eller gennemført forberedelse til afgræsning på 2 ha, samt græsning/slet på 60 ha af projektområdet. Summeret dækker det i alt 61 ha.

Ejerstruktur

Der er 9 lodsejere i projektområdet (Figur 17), hvor Forsvaret ejer langt størstedelen af arealerne. Andre lodsejere ejer relativt små matrikler i projektområdet.

Der er ingen bebyggelse indenfor projektafgræsningen, men der ligger et par gårde lige op af afgræsningen.

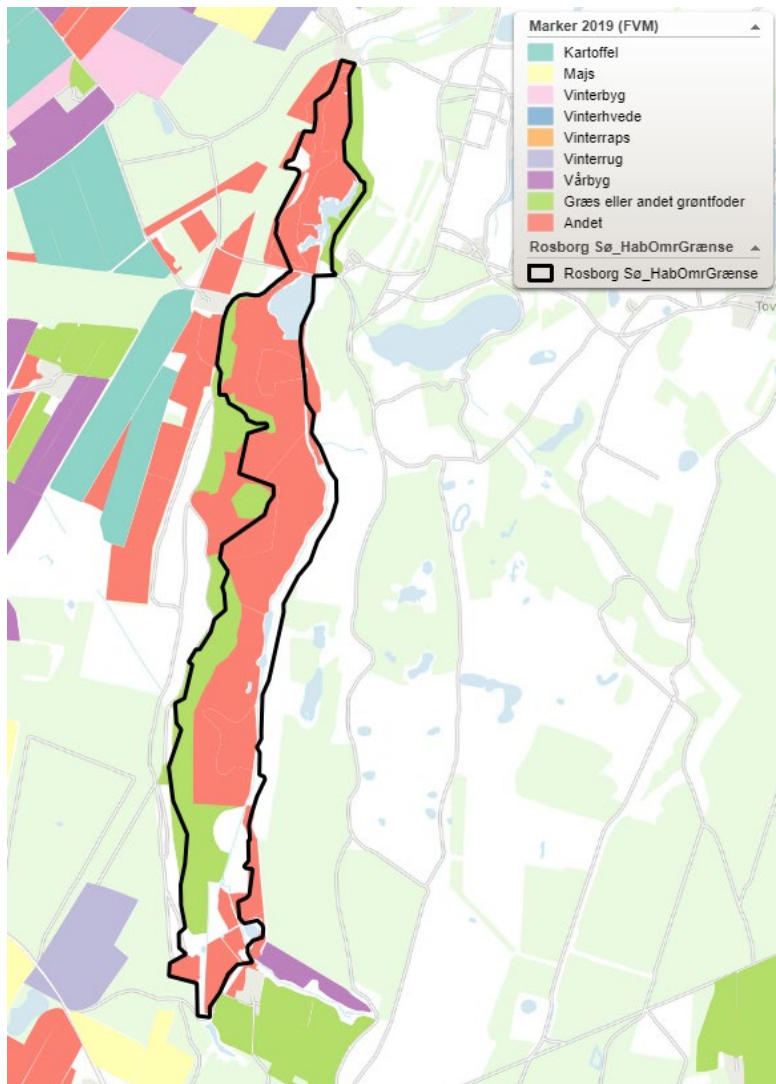


Figur 17: Ejerstruktur. Hver lodsejers matrikler er markeret med sin egen farve, og projektområdet er afgrænset med sort. Grøn markerer Forsvarets arealer.

Drift og driftshistorie

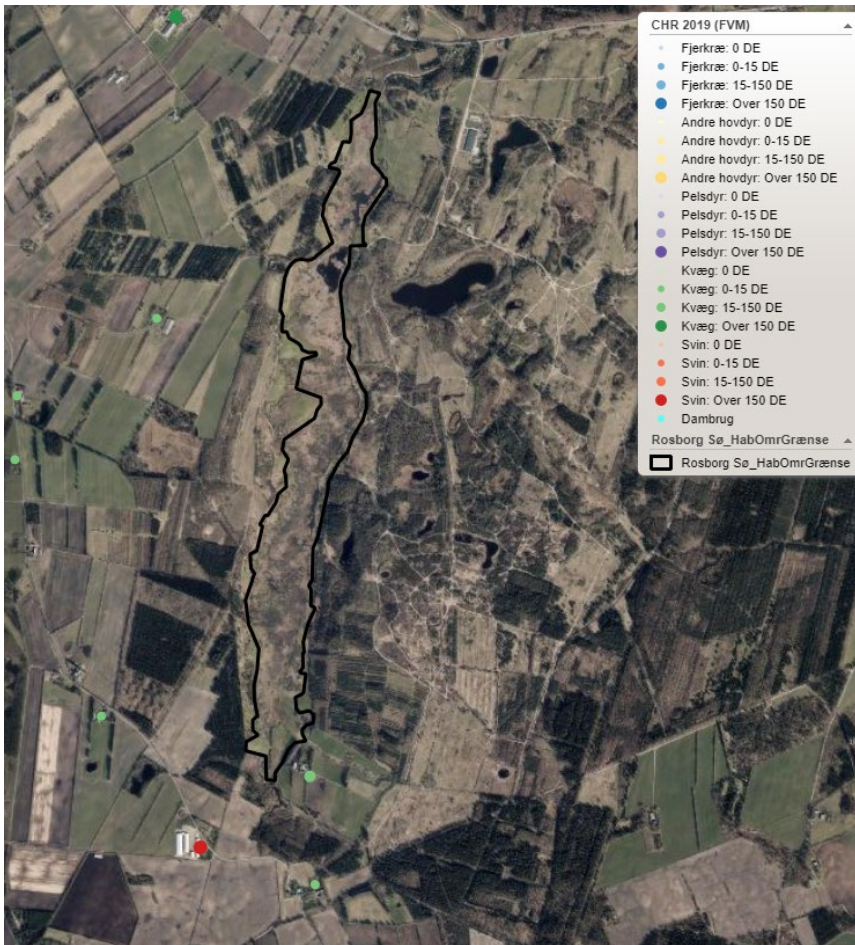
Indenfor projektområdet er arealer enten ikke i omdrift eller drives med permanent græs eller Miljøgræs (MVJ-tilsagn) (Figur 18).

Det er begrænset hvor mange af de omkringliggende arealer der har drift. En del er vejledende registreret som beskyttet hede, og en del er skov / skovplantage.



Figur 18: Dyrkede afgrøder i projektområdet. Projektområdet er afgrænset med sort.

Der er ingen husdyrbrug indenfor projektområdet (Figur 19). De to nærmeste husdyrhold er henholdsvis en kvægbedrift på 18,67 dyreenheder (DE) ca. 50m sydøst for projektområdet, samt et svinehold på 403,16 DE ca. 450m sydvest for projektområdet.



Figur 19: Dyrehold (fra det centrale husdyr register). Der er ingen husdyrhold i projektområdet, men de nærmeste to husdyrhold er med kvæg på 18.67 DE (ca. 50m mod sydøst), samt et svinehold på 403,16 DE (ca. 450m mod sydvest).

Overordnet vision for området

At sikre og opretholde en god naturtilstand i de kortlagte habitatnaturtyper der er på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området ved at sørge for passende afgræsning på arealerne. Specielt rigkær, kildevæld og hængesæk, samt arter på udpegningsgrundlaget, specielt LIFE IP Naturemans fokusarter Gul stenbræk, blank seglmos og kildevældsvindelsnegl. Ikke-afgræssede arealer skal inddrages i græsningen, og opvækst af pil holdes nede ved rydning og afgræsning.

Indledende overvejelser om de næste trin

Interessentundersøgelse

Der er 9 lodsejere i projektområdet (Figur 17), hvor Forsvaret ejer langt størstedelen af arealerne.

I 2022 vil Viborg Kommune gå i dialog med Forsvaret om en fremtidig plan for deres del af området. Herunder optimering af afgræsning, hydrologi og rydning af vedplanter, stimuligheder, samt eventuel udarbejdelse af en fokusplan for gul stenbræk og blank seglmos. De øvrige ejere søges inddraget i fælles samarbejde.

Botanisk forundersøgelse

Miljøstyrelsen har foretaget NOVANA-kortlægning af habitatnatur i projektområdet i 2016.

I 2022 vil der blive foretaget en botanisk gennemgang af en række lokaliteter, hvor Viborg Kommunes medarbejdere vurderer, at der er behov for en indsats for at forbedre og genoprette naturtyperne rigkær, kildevæld og overdrev. Denne undersøgelse vil derefter danne grundlag for det videre arbejde i projektområdet.

Hydrologisk forundersøgelse

På baggrund af visionsrapporten vurderes det at være relevant at gennemføre hydrologiske forundersøgelser i udvalgte dele af projektområdet, for bedre at kunne vurdere afvandningseffekten af gamle grøfter.

Relevante aktioner

A1: Forundersøgelser af udvalgte områder, interessentundersøgelser samt forberedelse af projekter og udbud

A2: Udarbejdelse af ansøgninger til sammenhængende afgræsning og facilitering af komplementære projekter

C1: Etablering af græsning

C2: Rydning af uønsket vegetation

C3: Etablering af hensigtsmæssig hydrologi

C4: særlig artsforvaltning

C8: Sammenhængende stiforløb

D1: Monitorering af arter og naturtyper

E5: Naturpleje som driftsgren

Bilag

Ingen bilag